

Karel Císař: ARISTOTELOVO POJETÍ MÍSTA
PHYS. IV 208A27–213A11

(posudek školitele)

Nejprve je mou povinností stručně shrnout průběh doktorského studia Mgr. Karla Císaře. K. Císař zahájil své doktorské studium v roce 1998, po úspěšně ukončeném magisterském studiu filosofie na FF UK. Během doktorského studia filosofie absolvoval v roce 1998 program *Empirisme et rationalisme dans la philosophie antique et médiéval* na Université de Genève v roce 2001 získal pod vedení Jonathana Barnesese na téže universitě Diplôme d'Etudes Supérieures; v roce 2003 se zúčastnil letní školy pořádné CEU University (Budapešť) na téma *Philosophy and Science in the Greco-Roman World*.

Během celého studia spojoval K. Císař své zaměření na interpretaci antické filosofie s intenzivním zájmem o teoretické problémy současného výtvarného umění a moderní literatury. V letech 2001 se zúčastnil v Londýně konference o problémech prostoru a času ve starověkém myšlení, r. 2002 konference o filosofii, vědě a exegezi v řecké, arabské a latinské tradici a dále celé řady konferencí a akcí spjatých se současným uměním (Paříž, Benátky, Bern, Frankfurt, Graz, Jakarta)

Také z jeho publikační činnosti je toto rozpětí jeho teoretických zájmů dobře patrné. Jako editor vydal důležitý sborník *Co je to fotografie?* (Praha 2004) a spolu s P. Kořátkem sborník *Text a dílo: případ Menard* (Praha 2004). V tuzemských i zahraničních časopisech uveřejnil studie o Platónově Faidrovi, epikurejské epistemologii v Lukretiově *De rerum natura* a řadu recenzí na důležité mezinárodní sborníky.

Od roku 2000 působí Karel Císař v oddělení analytické filosofie ve Filosofickém ústavu AV ČR a od roku 2001 soustavně přednáší na Akademii výtvarných umění v Praze.

Svou disertační pojal K. Císař jako analýzu Aristotelova výkladu místa ve čtvrté knize *Fyziky*. Postupuje v neustálém kritickém dialogu s interpretační tradicí od starověkých komentátorů až po autory současné a klade si za cíl prokázat, že nejde překonanou fyzikální představu, zatíženou navíc svízelnými rozpory s jinými pasážemi, kde se Aristoteles k tématu místa vyjadřuje, nýbrž o filosoficky relevantní, metodicky vybudované a vnitřně konzistentní zkoumání. Při rekonstrukci Aristotelovy argumentace se K. Císař snaží důsledně respektovat kontext, v němž Aristoteles své zkoumání místa provádí – především celkový rámec *Fyziky*, tj. otázku po *pohybu*, jehož je místo základním předpokladem. Tento průběžný zřetel ke

kontextu interpretovaných pasáží má tematizovat jejich původní filosofickou motivaci a zabránit problémům, které vznikají jejím ignorováním.

K. Císař analyzuje Aristotelův postup při vymezení předmětu zkoumání a při odkrývání základních rysů místa v předchůdném věděni, tj. v jazykovém úzu i v klasických textech, sleduje, jak Aristoteles přes rozbor aporií, k nimž přirozené rozumění místu vede, dospívá s soustavnému výčtu rysů, které místo musí mít, a jak postupná eliminace nabízejících se, ale vposled nepřijatelných možností (totiž že by místo mohlo být tvarem, látkou či rozlohou tělesa) vede k formulaci vlastní definice místa. Tuto hlavní linii výkladu doplňuje diskuse řady dílčích otázek, jako je vztah Aristotelova pojetí k Platónovu *Timaiovi*, problém přirozených míst a s ním spjatá otázka možného působení místa na tělesa, rozdíl mezi místem vlastním a společným, problém nejbližší hranice aj. Za velmi zdařilý pokládám výklad rozlišení mezi pohyblivým a nehybným obklopujícím (známý příklad lodi v řece).

Práce přesvědčivě prokazuje, že autor zná literaturu týkající se jeho tématu napříč tradicí i hlavními oblastmi současného bádání a dokáže ji kriticky a precizně využít. Také jeho zaměření na vnitřní koherenci Aristotelova výkladu a na důležitost jeho teze, a to v polemickém zaměření proti velké části vykladačů, pokládám jak v celku, tak v detailu za přesvědčivé.

Nelze než souhlasit s hlavní devizou práce, že výklad Aristotelova textu musí mít neustále na zřeteli jeho vlastní (dílčí i rámcový) kontext. Na druhé straně se však vnucuje otázka, zda lze prokázat *filosofickou* plausibilitu Aristotelova pojetí místa, aniž poukážeme k tomu, v jakém smyslu může být *právě toto* pojetí plodné i v kontextu širším či odlišném. Domnívám se, že K. Císař nalézá správný klíč k Aristotelovu pochopení místa v pojmu pohybu, avšak zdráhá se ho použít k tomu, aby skrze Aristotelův text znovu odemkl problém místa jako takový.

Přitom právě při sledování jeho minuciózního výkladu vidíme, že Aristotelův kuriózně působící výměr místa jako dvourozměrné „slupky“, která – jelikož musí být nehybná – patří k obklopujícímu, zachycuje vzájemnou odkázanost tělesa, místa a pohybu s názorností, která pozdějším úvahám na toto téma, včetně dnešních, většinou schází. U Aristotela nelze jedno uchopit bez druhého, ba dalo by se říci, že těleso a místo jsou identické – právě až na hranici, která je dělí. A tato (ne-reálná) hranice jako by byla rozdílem mezi tělesem stojícím a tímž tělesem v pohybu: v prvním případě by hranice těleso s obklopujícím spojovala, takže by v něm bylo obsaženo jako část v celku, v druhém by je oddělovala a patřila nutně k obklopujícímu. Hranice, myšlena v obou těchto významech, těleso od obklopujícího odděluje jako to, co se *může* dát do pohybu: v místě je *jen* TO KINÉTON SÓMA [212b30]

(tedy spíše „pohyblivé“ než Křížovo „pohybované“ ; H. Wagner má vysvětlující „der der Bewegung zugängliche Körper“). S tím souvisí i mimořádně zajímavá otázka, zda a v jakém místě je *pohybující* se těleso: protože nemůže být ve vlastním (pak by se místo pohybovalo spolu s ním), musí být asi v místě společném; ale pokud se nepohybuje *spolu* s ním, dá pak ještě říct, že je v něm jako část v celku?

Aristoteles, který odmítá prázdno i aktuální neomezeno, klade svým pojetím místa velmi vyhroceně otázku po vztahu (nearistotelsky řečeno) prostoru a tělesa: v jakém smyslu jsou tělesa v prostoru a v jakém prostor v tělesech? Aristoteles jistě právem tvrdí, že prostor (zde nejspíš: rozloha) neexistuje „oddělně“ od věcí, ale na druhé straně nelze prostor na soubor těles redukovat, mj. i z důvodů, které uvádí sám Aristoteles pro existenci místa. I zde hraje nejspíš rozhodující roli pohyb jako rozlišení mezi tím, co prostor aktuálně tvoří a co se v něm jakožto potenciálním pohybuje. V Aristotelově konceptu místa se podle mne neobyčejně podnětně kříží jednak určení věci, jednak určení prostoru.

K. Císař neopouští Aristotelův text a hájí jeho pozici zevnitř, trpělivým obnováním souvislosti jednotlivých motivů. Je to postup legitimní, v dílčích sporných otázkách přesvědčivý a jeho lucidně napsaná práce zanechává dojem výborně zvládnutého řemeslného výkonu. I v žánru, který si zvolil, zůstal však K. Císař čtenářům své práce dlužen závěr. Co je tak nadepsáno, je pouhé resumující shrnutí toho, co bylo před tím vyloženo podrobněji. Nehledě na tuto výhradu, která padá ostatně z velké části na hlavu školitele, doporučuji jeho práci k obhajobě.

prof. PhDr. Pavel Kouba